

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Кривобок А.С., лаборантка та студентка кафедри педагогіки, психології та менеджменту Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО "Університет менеджменту освіти" НАПН України

Сутністю професійного самовизначення особистості є знаходження особистісних смислів в професійній діяльності. Професійне самовизначення школяра – це виокремлення себе щодо прийнятих в суспільстві критеріїв, принципів і норм професійної діяльності. Правильний вибір професії старшокласниками важливий не тільки з позиції визначення індивідуальних життєвих планів на майбутнє, але й з точки зору розвитку суспільства в цілому.

Соціально-економічні зміни, що відбулися в українському суспільстві, а також новітні досягнення психолого-педагогічної науки потребують перегляду та переосмислення підходів до вирішення проблеми професійного самовизначення школярів, зокрема – пошуку факторів впливу, форм та методів активізації цього процесу. Значний вклад в розробку проблеми професійного самовизначення внесли такі вчені, як Є. О. Климов, Р.С. Немов, М.С. Пряжніков, П. Шавір та інші.

На професійне самовизначення старшокласників впливає безліч факторів. У підлітковому віці важливе місце займає спілкування, тому можна припустити, що одним із чинників професійного самовизначення старшокласників є їхнє положення в групі однолітків, або соціометричний статус. Вклад у вивчення соціометрії внесли вчені І.П. Волков, Е.С. Кузьмін, Я. Морено, В.О. Ядов та інші.

У сучасних вітчизняних дослідженнях проблема професійного самовизначення частіше вивчається та висвітлюється з точки зору формування готовності до вибору професій конкретного вузького напрямку: готовність до професійного самовизначення у сфері технічної діяльності (В. Мачуський), формування готовності до вибору професії у сфері інженерно-технічних професій

(О. Губенко, Н. Ковтуненко) та професій у сфері економіки та підприємництва (А. Калінська), готовність до вибору професії в умовах МНВК (О. Мельник) тощо [4].

У зарубіжній психології також існує безліч напрямків і теорій професійного самовизначення. Представники структурних теорій (С. Аксельрод, Е. Гінзберг, В. Гінзбург, Д. Міллер, Дж. Сьюпер, Д. Херм і ін.) в основному зосереджують свою увагу на професійному розвитку на різних етапах життя, пропонують схеми професійного самовизначення. Розробники мотиваційних теорій (В. Врум, А. Маслоу, Ф. Херуберг, Е. Роу і ін.) акцентують увагу на суб'єктивних особистісних факторах професійного самовизначення, підкреслюють активність самовизначається суб'єкта. Теорії індивідуальності (К. Роджерс, Дж. Сьюпер, Л. Тайлер, Д. Тідеман, Д. Холланд та ін.) розкривають професійне самовизначення як процес реалізації «Я-концепції», вивчаючи вплив саморозуміння на професійний розвиток [4].

Сучасна психолого-педагогічна література містить досить великий теоретичний та практичний матеріал стосовно проблеми готовності людей до різних видів діяльності, багато досліджень стосовно змісту та структури готовності. Проте готовність до професійного самовизначення на етапі навчання в старших класах закладів загальної середньої освіти вивчена недостатньо.

На думку В. Мачуського, готовність учнів старших класів до вибору професії є інтегральним особистісним утворенням, що включає в себе стійке прагнення до певної професійної діяльності (виконання професійних завдань), наявність відповідних знань, вмінь та навичок та комплексу індивідуальних психофізіологічних характеристик, які зумовлюють успішну професійну діяльність. Готовність до професійного самовизначення В. Мачуського включає когнітивний, мотиваційний, практично-оперантний, психологічний, креативний та самооцінковий компоненти [1].

О. Тополь під професійним самовизначенням розуміла консолідоване особистісне утворення, яке включає спрямованість на певну професійну діяльність (мотиви, інтереси, потреби), професійну самосвідомість (здатність до саморегуляції, саморозвитку та самоосвіти), професійнооперантну підструктуру

(наявність спеціальних знань, умінь, навичок), комплекс індивідуальнотипологічних особливостей і професійно-важливих якостей, що забезпечують ефективне та успішне виконання конкретної професійної діяльності [2].

Слід відмітити, що у радянський період у більшості досліджень українських науковців різні аспекти проблеми професійного самовизначення особистості розглядалися, переважно, в контексті здійснення профорієнтаційної та профконсультативної роботи з школярами (Б.О.Федоришин). Цікавою у цьому аспекті є позиція науковців щодо механізмів становлення особистості як суб'єкта професійного самовизначення. У працях Г.О.Балла, П.С.Перепелиці, В. В. Рибалки вказується на те, що важливим для людини є сформованість у неї активної профорієнтаційної позиції, у котрій через специфічну профінформаційну діяльність вона перетворює себе, формує себе як суб'єкта професійного самовизначення [5].

Таке традиційне бачення професійного самовизначення, як вікового новоутворення продовжується у сучасних дослідженнях, де його розглядають як проблему підліткового віку (А.Войтко, В.Худін), як центральне психічне новоутворення ранньої юності (К.Варнавських, М.Піддячий, О.Туриніна, Р.Пасічняк), як активну діяльність старшокласника спрямовану на самореалізацію, центральною ланкою якої є вибір професії (О.Вітковська, О.Павлютенков).

У сучасній українській психологічній науці професійне самовизначення трактується як процес розвитку суб'єкта праці на різних етапах його професійного розвитку. У цьому руслі досліджуються такі проблеми: особливості формування готовності студентів до професійно-управлінського самовизначення (О.Щотка), професійне самовизначення студентів подвійних спеціальностей (Л.Долинська, О.Гриньова), професійного самовизначення майбутніх психологів (У.Мороховська), вчених, викладачів, учителів, правоохоронців (Н.Варнавських, М.Вечірко, О.Кисла, Г.Кожухар, Г.Мошкова, О.Пряжнікова, А.Перепелиця) [5].

Отже, особливістю сучасних вітчизняних досліджень професійного самовизначення є увага дослідників до проблеми його взаємозв'язку з особистісним, життєвим, соціальним і іншими видами самовизначення, впливу на професійне самовизначення особистості оточуючого середовища та її активної життєвої позиції. У сучасному розумінні професійне самовизначення розглядається українськими науковцями як процес формування особистістю ставлення до професійної діяльності та до себе як до суб'єкта майбутньої професійної діяльності, а також спосіб його реалізації через довготривалий процес узгодження внутрішньо-особистісних цілей, нахилів, здібностей з об'єктивними можливостями їх реалізації та умовами, які створюють конкретні види діяльності та соціально-професійні потреби [3].

Аналізуючи перелічені вище підходи до визначення професійного самовизначення в трактуваннях українських вчених, слід зазначити, що науковці пов'язують професійне самовизначення людини з її особистісним самовизначенням, з її самореалізацією у різних сферах життя, з самоактуалізацією, самотрансценденцією, самопізнанням. Можна зробити висновок, що сучасна психологічна наука накопичила багатий досвід у сфері теорії професійного самовизначення.

Список використаної літератури

1. Мачуський В.В. Формування готовності старшокласників до професійного самовизначення у сфері технічної діяльності в позашкільних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Київ, 2001. 16 с.
2. Тополь О.В. Формування готовності старшокласників до вибору професій сфери підприємницької діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Київ, 1997. 22 с.
3. Максименко С.Д. Прогнозування розвитку особистості як наукова проблема /С. Д. Максименко // Наук. Вісник Миколаївського держ. пед. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського; серія «Психологічні науки». – Миколаїв: ТОВ «Фірма «Іліон», 2010. – Т. 2, вип. 5. – С. 3 – 19.

4. Чечко І.І. Професійне самовизначення старшокласників як передумова успішної професійної самореалізації та кар'єрного розвитку / Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія - № 3 - 2020

5. Оліховська Л.П. Теоретичні основи професійного самовизначення: психологічний аспект / Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота.» - 2016. – Випуск 2